

Sudski postupak nakon Korone: Transformacija ili kapitulacija?

piše: prof. dr. sc. Alan Uzelac¹

1. Uvod

Pitanje od milijun (trilijun) dolara koje se postavlja svugdje u svijetu je pitanje kako će izgledati svijet nakon Korone.

Prominentan esej nedavno objavljen u Financial Timesu predviđa da će aktualne turbulencije s vremenom proći – no ističe da će odluke koje sada donosimo trajno promijeniti naš život. Kako će izgledati pravo nakon Korone? Ja ću se u ovom radu pozabaviti mogućim opcijama koje stoje pred onima što nam tradicionalno iskače

pred oči svaki puta kada pomislimo na pravo – a to su sudovi i sudski postupak. Kako izgleda budućnost za njih?

No, da bismo odgovorili na pitanje o tome kakva je budućnost prije Korone, pozabavit ćemo se time kako je građansko pravosuđe izgledalo prije i za vrijeme Korone...

Najprije, što je bilo prije Korone? Vjerovali ili ne, i tada je već bilo jasno da su pred pravosuđem veliki izazovi. Svi pravници znaju koliko je građansko pravosuđe važno, a to se danas sve više uviđa i među gos-

podarstvenicima. Građansko pravosuđe služi tome da građani i poduzeća budu u stanju rješavati svoje sporove iz područja unutarnje i vanjske trgovine i općenito stvari od kojih ovisi sudbina gospodarstva. Ono rješava i sporove iz obiteljskih odnosa, radnih odnosa, a bavi se i mnogim drugim svakodnevnim ili manje svakodnevnim, ali za život bitnim stvarima.

Pred dvije i pol godine bio sam pozvan da u Brazilu održim niz predavanja na temu budućnosti građanskog pravosuđa. I u to, pred-koro-

namo doba, nametala mi se tema adaptacije – potrebe da se pravosuđe i pravosudne prakse (kako na globalnoj, tako i lokalnoj razini) prilagode zahtjevima vremena. Glavna mi je teza bila da pravosuđe treba biti sagledano kao specifični pružatelj usluga pravne zaštite, i da se mora mijenjati ukorak s potrebama korisnika. Jer, ako to ne čini, prijeti mu ista sudbina kao i svakom drugom dinosauru: ako se ne prilagodi, i pravosuđe može nestati, barem u onom obliku u kojem smo ga poznavali do sada.

Ta je teza bila ponešto kontroverzna, ali je ipak bila relativno dobro shvaćena, a dijelom i prihvaćena u Latinskoj Americi. U Hrvatskoj, s druge strane još uvijek prevladava stajalište da je pravosuđe bogomdana konstanta, emanacija aparata državne prisile, a ne još jedan od javnih servisa koji moraju zadovoljavati **važne društvene potrebe**.

U seriji predavanja o transformaciji pravosuđa govorio sam o nekoliko bitnih izazova koji upućuju na to da se pravosudne strukture trebaju bitno promijeniti. Između ostaloga, upozorio sam na **izazove brzine, tehnologije i kolektivizacije**. Kako su se ova tri izazova posebno pokazala bitnima u kontekstu krize uzrokovane pandemijom, od njih bih i ovdje počeo.

2. Sudski postupak i izazovi brzine

Vjerojatno mnogi od vas znaju da je aktualni model građanskog sudskog postupka kakvog imam u Hrvatskoj, ali i u velikom dijelu Europe, u bitnome nastao na kraju XIX. stoljeća. Mnoge kolege i dalje smatraju da je najbolji procesni zakon na ovim područjima bio onaj kojeg smo uveli 1928. godine, a koji je bio doslovni prijevod austrijskog procesnog zakona iz 1895. godine. Autor toga zakona bio je Franz Klein, a širom Europe taj se zakon bio isticao kao primjer

dobrog zakona koji jamči brz, moderan i efikasan sudski postupak.

No, vremena se mijenjaju, a tako i predodžba što je brzo i moderno. **Što se smatralo brzim u drugoj polovici XIX. stoljeća?** Iz književnosti se sjećate da su 1872. godine Philleas Fogg i Passepartout prema romanu Julesa Vernea trebali 80 dana za put oko svijeta. Što je bio standard **brzine u komuniciranju?** Tadašnje najbrže poštanske pošiljke putovale su danima i tjednima, a rekordnom se brzinom smatrao prijenos pisama od Londona do Manchestera za koji su brze kočije trebale 19 sati. Pismo je iz Europe do Amerike putovalo najmanje tri do četiri tjedna.

Koliko su tada trajale parnice? Zanimljivo je istaknuti da je prema vrlo iscrpnim statistikama ministarstva pravosuđa s početka XX. stoljeća 95% parnica pred nižim sudovima opće nadležnosti u Austriji trajalo manje od tri mjeseca. To je bio jedan od glavnih razloga zašto je austrijski model bio prihvaćen u Kraljevini Jugoslaviji, gdje se u komentaru iz 1930. godine prenosilo iste te statistike te isticalo da se po austrijskom procesnom pravu postupak može voditi brzo, a da od toga kvaliteta ne pati...

Što bi **bili standardi brzine danas?** Svjetski rekord u non-stop letu oko svijeta drži Steve Fossett kojem je 2005. godine trebalo 67 sati da obleti svijet u Virgin Atlantic Global Flyeru. Kakva je **brzina komuniciranja nakon izuma Interneta?** Ne treba ni isticati da danas gotovo nitko ne piše obična pisma, a da od e-maila očekujemo da bude isporučen na drugi kraj svijeta u nekoliko sekundi (premda e-mail za razliku od nekih drugih servisa nikad nije bio zamišljen da služi instantnom komuniciranju).

Je li se razmjerno tome ubrzalo i odlučivanje u građanskim parnicama? Izgleda da je razvoj u tom području išao upravo u suprotnom smjeru. Prema praksi Europskog

suda za ljudska prava, smatra se da je složeniji predmet trajao nerazumno dugo ako je njegovo rješavanje trajalo više od tri godine po stupnju suđenja, a povreda prava na suđenje u razumnom roku utvrđuje se gotovo uvijek ako je, čak i u najkompleksnijim stvarima, postupak od prvih procesnih koraka do provedbe i izvršenja odluke trajao duže od osam godina. Međutim, u Hrvatskoj i dalje postoji više tisuća predmeta koji traju preko 10 godina, a za koje je kao tzv. stare predmete Vrhovni sud morao izmisliti posebnu oznaku. Mogli bismo ih zvati „X-files“, jer im je oznaka Rev-X (revizijski predmeti koji su do dolaska u Vrhovni sud trajali preko 10 godina).

3. Sudski postupak i izazovi tehnologije

Što se tiče tehnologije, i tu se na sličan način pojavljuje raskorak između trendova izvan i unutar sudnica. Što je bio vrhunac tehnologije u doba kada je Franz Klein sastavio austrijski procesni zakonik? Najnaprednija informatička služba u to je vrijeme bila poslovično dobro organizirana austrijska pošta. Istovremeno, iako su zakoni i pravne knjige već bili tiskani, većina sudskih spisa bila je pisana rukom, pa je stoga i bilo zaista potrebno da svaki sudac ima svoga sudskog pisara kao zapisničara.

Što bi se trebalo očekivati danas u sudskom postupku, kada već svaki tinedžer raspolaže u džepu sofisticiranom tehnologijom sposobnom da obavlja milijune operacija u jednoj sekundi, o sposobnostima superračunala da i ne govorimo? Ograničio bih se na jednu operaciju o stanju u hrvatskim sudovima, za koje mi se čini da su gotovo savršeni kontrast onome što bismo mogli i trebali očekivati. Bez obzira na razne napore koji se čine u posljednje vrijeme, uvijek kada pomislim na tehnologiju i hrvatske sudove pred oči mi dolazi kratki sa-

¹ Prof. dr. sc. Alan Uzelac, redoviti profesor u trajnom zvanju, predstojnik Katedre za Građansko procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj rad izvorno je izložen kao keynote speech na II. konferenciji LegalTech – Tehnologija i pravo, održanoj 18. lipnja 2020. u organizaciji medijske kuće Bug (v. <http://legaltech.bug.hr>).

trični roman Marka Twaina „Yankee na dvoru Kralja Artura“. Zašto? Jer se gotovo svaka tehnološka inovacija u tom okruženju čini gotovo neumjesnim, futurističkim ukrasom, koji kao da upao u antikvirano okruženje iz nekog drugog, stoljećima udaljenog vremena.

4. Sudski postupak i izazovi kolektivizacije

Spomenut ću samo još jedan izazov koji ukazuje na fundamentalnu tehnološku zastarjelost današnjeg sudskog postupka, a to je izazov **kolektivizacije**. Naime, u doba nastanka današnjeg modela građanskog sudskog postupka industrijska je revolucija tek bila počinjala. James Watt je već bio izumio parni stroj, ali je s druge strane trebalo još pričekati da se krene s masovnom proizvodnjom, koju je simbolički označio Fordov model 'T' iz 1905. godine kao prvo vozilo koje je bilo sastavljano na proizvodnoj traci. Naravno, sudski postupak je tada također bio svojevrsna paralela manufakturi – obrada pojedinačnog predmeta uz izradu individualizirane sudske odluke.

Što bi se moglo očekivati u sudskom postupku danas, u doba kada su već i automatizacija i robotizacija stare vijesti? Paralela proizvodnoj traci su razne vrste ko-

lektivnih procedura. Njih, međutim, s iznimkom *common law* svijeta, još uvijek ima razmjerno malo. U velikom dijelu *civil law* sustava i dalje dominira percepcija suđenja kao svojevrsne manufakture, iako pojedini propisi otvaraju prostor za razne vrste kolektivnih procedura, kao što su ogledni postupci i reprezentativne tužbe.

No, u stvarnosti, ovi sustavi baš i ne funkcioniraju. Prva značajnija hrvatska kolektivna tužba, tužba u predmetu švicarskog franka, trebala je više od osam godina za konačnu odluku, a ni ona nije u cijelosti riješila problem. To nije samo hrvatski problem – uopće u Europi je donedavno bilo vrlo popularno pričati o kolektivnoj pravnoj zaštiti, uz rezultate koji nisu bili spektakularni i koji se najbolje mogu sažeti u rečenicu: tresla se brda, rodio se miš (da citiramo naslov jedne od relativno nedavno izdatih knjiga o kolektivnim tužbama u Europi: *Collective Redress: The Squeaking Mice*).

Ukratko, neke temeljne pretpostavke da bi se uspješno riješilo nešto što bi za svakog tehničara bilo trivijalno pitanje izgleda nisu postojale, i još uvijek ne postoje. Naime, dok je za neka područja upravo idealno imati masovne, klonirane, ponavljajuće situacije u kojima se rješenja mogu jednostavno pre-

slikavati, za mnoge sudove u Europi (hrvatske posebno) to je noćna mora, zbog nedostajućih mehanizama za fleksibilnu reakciju na nagli porast broja predmeta i nepostojanja adekvatnih mehanizama koordinacije rada više sudova i više sudskih jurisdikcija.

5. Kako je COVID-19 promijenio stvari u pravosuđu?

Može li bez bitnih transformacija pravosuđe preživjeti? Prije Korone, izgleda da ovo pitanje nije previše uzbuđivalo pravnike. Upravo suprotno, među pravnicima (i ne samo hrvatskima) prevladava ideja o tome da se pravosuđe nikad neće bitnije promijeniti. Odnosno, još preciznije, *plus ça change, plus c'est la même chose*, što se više mijenja ono je tim više jedno te isto. Moda u sudnicama može biti različita, nisu više aktualne perike i mramor, već naočale, staklo i čelik, ali slika je manje-više ista: slika monumentalnih građevina u kojima sjede, nekad s olovkom i papirnom, a nekad čak i bez njih, osobe kojima je dana ovlast da saslušavaju stranke, prouče predmet te onda odluče o tome tko je u pravu, a tko u krivu.

Ova je percepcija samo još pojačana korištenjem latinskih sentenci kao univerzalnog i međunarodno prihvaćenog profesionalnog žargona te propagiranjem već stoljećima istih načela, kao što su načelo usmenosti i pismenosti u sudskom postupku, što zaista već u studentima prava pobuđuje ideju da od Ulpijana pa do današnjih dana u zapadnom pravnom svijetu nema ništa nova.

A onda nam je u posjetu došao virus SARS-COV-2. I stvari su se, čini se, promijenile.

Prvo, odjednom je postalo jasno da sudovi više ne mogu obavljati svoju temeljnu funkciju na način kako su je do sada obavljali. Ne mogu suditi.

Pri tome treba podsjetiti što „sudežnje“ zapravo znači. Naravno, u pravnom smislu, suđenje je primjena apstraktnih pravnih normi na utvrđeno činjenično stanje pojedinačnog slučaja. No, u procesnom smislu, suđenje je proces koji se u bitnome odlikuje izravnom interakcijom, kontradiktornim raspravljanjem na jednom mjestu, i u kontinuiranom vremenskom razdoblju. To najbolje ocrta već i etimologija riječi sud (na latinskom: *forum*, a na engleskom, francuskom i talijanskom *Court*).

Sud je tako povijesno označavao mjesto gdje se sastaje, raspravlja i rješava goruće društvene probleme: trg, tržnicu, dvorište ili dvor. Dakle, mjesto društvene bliskosti, a ne društvene distance. Mjesto gdje možete imati pred sobom svoga najboljeg neprijatelja, kojeg ćete moći „pozvati na sud“ da ga „vidite na sudu“, da „imate svoj dan u sudu“.

Dolaskom Covida-19, izravna interakcija postala je nemoguća. Klasična usmenost, klasična postupovna neposrednost, klasična kontradiktorna rasprava, dolazak na sud i razmjena argumenata pred onim tko će o njima odlučiti odjednom više nisu dolazili u obzir. Ljudi više nisu mogli dolaziti na sud, a ni sud više nije mogao normalno raditi. To je postala konstanta ne samo u sudovima u Italiji, Kini ili Hrvatskoj, nego – uz manja odstupanja u *tajmingu* – praktički svugdje na svijetu.

Kako su sustavi građanskog pravosuđa reagirali na novu normalnost?

Imao sam priliku o tome razgovarati usred pandemije na *online* konferenciji koju je organizirala uvažena kolegica, profesorica Catherine Piché sa Sveučilišta u Montrealu, gdje sam zajedno s kolegama iz Europe, Azije, Sjeverne i Južne Amerike i Australije sudjelovao u diskusiji o utjecaju pandemije na sudske postupke. Tipične reakcije u pojedinim jurisdikcijama,

kako se utvrdilo, bile su dosta slične, a sve bismo ih mogli svrstati u tri grupe: najprije one koje se odnose na prekid postupaka i prekid rada u sudu; potom na mjere da se određene vrste hitnih postupaka nastave (pri čemu su u prvom planu bili upravo postupci koji su se odnosili na pitanja važna za suzbijanje pandemije); treća grupa mjera – i to su mjere koje nas sada posebno zanimaju – jesu mjere koje su pokušale iskoristiti pandemiju kao odskočnu dasku ili katalizator za prijelaz na nove tehnologije u radu sudova.

Kako je za vrijeme vrhunca epidemije u pojedinim zemljama bilo fizički nemoguće održavati ročišta, pa čak i uopće boraviti u sudovima, neke su države učinile značajne korake prema tome da se elektronička komunikacija pospješi, odnosno čak i mimo često zastarjelih procesnih pravila omogući te eventualno učini i dominantnom metodom pisane komunikacije. Druga tema, koja je tražila nešto više aktivnosti i truda, bilo je prenošenje usmenih stadija postupaka u virtualnu domenu, o čemu je također bilo ponešto interesantnih primjera. Primjerice, u Kini, u kojoj je pandemija počela, prema izjavama ko-

legice iz Pekinga, tijekom pandemije čak je oko 30% predmeta prebačeno u virtualni postupak, koji se u Kini doslovno naziva „pametnim sudom“ (možemo pretpostaviti kako se onda gleda na tradicionalni sud).

Sve u svemu, tipične reakcije pravosudnih sustava na Kovid-križu kretale su se između dvije krajnosti. S jedne strane, radnje su bile usmjerene ili na privremeno zatvaranje pravosudnog pogona do prolaska epidemije, a s druge strane, pokušavalo se u granicama epidemioloških mjera omogućiti neku razinu pravosudne aktivnosti, primjerice kroz uvođenje obveze nošenja maski u sudovima.

To, kao što možete misliti, nije bila lagana odluka, jer se neka od opravdanja za važnost rasprave uživo upravo opravdavaju kroz omogućavanje da se cijene svake okolnosti, kao što su izraz lica ili mimika svjedoka ili stranaka, a sve to je pod maskama tek u ograničenoj mjeri moguće. Zato su neke zemlje i smatrale da je bolje uopće prekinuti rad u sudovima nego li držati rasprave u kojima se ne može vidjeti lice sudaca, odvjetnika, i drugih sudionika u postupku.

6. Tipovi pravosudnih reakcija na pandemijom uzrokovanu krizu

No glavna se opreka može zapravo sagledati između dvije u temelju suprotne pravosudne reakcije – jedne koja se svodi na pasivnosti i prenošenje aktualnog posla na neizvjesnu budućnost nakon što prođe epidemija, i druge, aktivne politike koja pokušava već sada naći načina da se rad nastavi, uz prenošenje pravosudnog posla u elektroničku formu.

Za takve poteze može se pronaći primjera čak i kod nas, iako su pomalo groteskni. Tako je npr. već u izmjenama Zakona o parničnom postupku koje su stupile na snagu u rujnu prošle godine bilo određeno da će neki profesionalni sudionici u postupku, u prvom redu odvjetnici i bilježnici, ali i pravne osobe uopće, morati sa sudom komunicirati elektronički. No, ta je odredba bila suspendirana u jednostvenom nomotehničkom formulacijom po kojoj se obvezatna e-komunikacija primjenjuje od trenutka kada Ministar pravosuđa doneše odluku o tome da su u sudovima sazrijeli za to uvjeti. Što mislite kada su za to sazrijeli uvjeti? Naravno, iako se ništa posebno nije do-

godilo, Ministar je tu odluku donio usred epidemije, 20. travnja ove godine te ju je objavio na internetskim stranicama Ministarstva pravosuđa, što je izazvalo proteste mnogih odvjetnika, koji ju nisu ni očekivali ni primijetili.

Paralelno, Hrvatska odvjetnička komora je početkom travnja 2020. bila predložila Ministarstvu pravosuđa Republike Hrvatske poduzimanje mjera potrebnih za osiguranje tehničkih uvjeta za održavanje ročišta i izvođenje dokaza na daljinu korištenjem audiovizualnih uređaja, kao i donošenje odluke kojom bi se osiguralo održavanje ročišta i izvođenje dokaza na daljinu na svim sudovima u Republici Hrvatskoj za vrijeme trajanja izvanrednih okolnosti uzrokovanih pandemijom koronavirusa (Covid-19), no takav prijedlog nije izazvao nikakvih reakcija. Ipak, čini se da je za vrijeme karantene barem u nekim sudovima u Hrvatskoj, iako je prevladavala pasivna strategija, ipak pokazana kakva-takva inicijativa. Tako sam između ostaloga dobio i informacije o pojedinim sucima i sudovima koji su rasprave zakazivali preko Webexa ili Skypea, iako se čini da takve inicijative baš u njihovoj široj sredini i nisu bile dobrodošle.

7. Što očekivati od pravosuđa nakon Korone?

Prvo, čini se da je izvjesno da će i sama Korona dati priliku za pokretanje velikog broja sudskih postupaka. Ako krenemo od našeg susjedstva, austrijska Udruga za zaštitu potrošača najavila je pokretanje reprezentativne tužbe u ime onih skijaša koji su se zbog prešućivanja infekcije zarazili na skijanju u Ischglu, Sankt Antonu, Söldenu ili Zillertalu tijekom ožujka ove godine. Već su do sada prikupljeni podaci o pet tisuća takvih slučajeva (od kojih je bilo i desetak smrtnih ishoda). No, još više se postupaka očekuje u *common law* jurisdikcijama, gdje se sada već pomalo osnivaju i posebni odjeli za Covid-parnice u većim odvjetničkim društvima.

Kako zbog moguće eksplozije novih sporova, tako i zbog okolnosti da su mnogi postupci za vrijeme Korone čekali (ili još uvijek čekaju) čini se da će već ionako akumulirani sistemski problemi sudskih postupaka – o kojima sam bio govorio na početku – nakon prolaska epidemije biti još izraženiji. Zato bih se usudio parafrazirati slavnu kubansku parolu „*Revolucion o muerte*“ te bih se u odnosu na post-koronarni sudski postupak poslužio krilaticom: **digitalizacija ili smrt!**

Ali, istodobno, kolikogod se mnogi od vas ova krilatica mogla činiti trivijalnom ili samorazumljivom, želio bih upozoriti da nije svaka digitalizacija dobra digitalizacija.

U građanskom sudskom postupku postoje mnogi aspekti korištenja digitalne tehnologije, a sve one zajedno još uvijek čine tek imperfektnu, nesavršenu digitalizaciju. Postoje razni aspekti elektroničke komunikacije između stranaka i suda. Svima njima treba pridodati još i elektroničko izvođenje dokaza, kao i digitalno zapisivanje tijeka postupka te elektroničke spise. Na listu bi se moglo dodati i javno objavljivanje svih relevantnih sa-

držaja, što bi trebalo uključiti sve sadržaje koje nisu izričito obuhvaćeni isključenjem javnosti, od sudskih odluka do cjelovitog uvida u sudske spise.

Naglašavam, sve su ovo dosta rudimentarne forme digitalizacije. One često predstavljaju tek prenošenje zastarjelog oblika u digitalni oblik, bez korištenja inherentnih prednosti i potencijala automatizirane obrade podataka.

8. (Nepotpuna) digitalizacija hrvatskog pravosuđa

U zadnjih par godina u Hrvatskoj se vlasti hvale napretkom u digitalizaciji postupaka, pojavili su se novi e-izrazi: e-spis, e-predmet, e-oglasna ploča, e-stečaj, e-ovrha i razne druge forme *e-svoštnešto-upravosudu*.

Sa svoje strane mogu samo skeptično reći da mi se čini da su u osnovi sustava koji se uvode u Hrvatskoj i dalje procesne forme XIX. stoljeća. Spomenut ću samo formu elektroničkih podnesaka koja nije nimalo promijenjena, kao i formu sudskih presuda, koja je, ako se promijenila, samo promijenila na gore. Nema mogućnosti koje bi elektronička komunikacija trebala osigurati, kao što su automatizirano oblikovanje baza podataka (npr. o strankama i postupcima) te automatsko popunjavanje pojedinih standardnih polja (npr. adrese i OIB-a). Automatizirano i instantno anonimiranje, objavljivanje i indeksiranje presuda, automatizirana izrada formularnih dijelova sudskih odluka (npr. odluka o kamatama i troškovima) – sve je to izostalo, a i tužbe i presude izgledaju jednako kao što su izgledale u doba kada su se sudske spise pisali rukom. Zbog svega toga, izostaju i očekivane koristi, upravo suprotno: jedno preliminarno istraživanje podataka sa najvećeg trgovačkog suda u državi pokazalo je da je nakon uvođenja e-spisa trajanje postupaka poraslo za 30 posto...

9. Onkraj digitalizacije: ima li budućnosti za pravosuđe bez njegove bitne transformacije?

I onda kada se ozbiljno krene u digitalizaciju pravosuđa, ne treba potcijenjivati probleme. Na to nam ukazuju i recentni primjeri iz Engleske i Nizozemske, kao i kritički glasovi vodećih istraživača tehnološke revolucije u polju prava.

Tako je za englesko pravosuđe, jedno od najboljih pravosuđa u Europi, Richard Susskind pred par godina kazao da je i dalje preskupo, presloženo i presporo za običnog građanina. Oksfordski profesor Christopher Hodges je u studiji sastavljenoj za EU napisao da se uloga sudova sve više sužava, i da se sudovi u procesima rješavanja sporova – pa i u drugim domenama u kojima su do sada dominirali – sve više zamjenjuju drugim mehanizmima.

Da bi se englesko pravosuđe moderniziralo, još 2015. predviđeno je ulaganje 738 milijuna funti u informatičku tehnologiju u sudovima, ujedno uz zatvaranje 86 sudova i prodaju njihovih zgrada, kako bi se u konačnici uštedio novac poreznih obveznika. Uz to, predviđalo se i osnivanje *online* suda koji bi postupao u svim predmetima vrijednosti do 25 tisuća funti. No, čak i to možda neće biti dosta, jer je prema nekima taj projekt već sada zastario, jer su mnogi od tih manjih sporova već na bolji način

obuhvaćeni raznim privatnim sustavima rješavanja sporova.

Ukratko, nakon Kovida svi stari, uz neke nove izazove. Možda je to prilika da se prevlada stari pogled na pravosuđe u transformaciji, jer, misleći da se sve mijenja samo zato da bi ostalo isto, možemo se uskoro naći u svijetu u kojem ništa više neće biti isto. A, kako u tome svijetu možda otkrijemo da su vrlo novi sustavi koji će stupiti na mjesto sudova možda djelotvorniji i moderniji, ali da nas lišavaju nekih drugih fundamentalnih kvaliteta koje samo sudovi mogu osigurati, bilo bi bolje da se iskoristi prilika koju nam je epidemija dala i da se stvarno ozbiljno poradi na transformaciji pravosuđa i sudskih postupaka, jer kapitulacija uopće nije sasvim neizgledna opcija.

Istina, pravosudne reforme često su iracionalne, pa će mnogi povijesno prevladani pravosudni antikviteti još dugo živjeti. Kako je kazao poznati austrijski profesor, Paul Oberhammer, razvoj pravosudnih sustava je u biti vrlo iracionalni proces u kojem često i najočitiye greške imaju dobre šanse da prežive i budu prihvaćene, barem za neko vrijeme...

No, ako poneki dinosaurus i preživi ledeno doba, to ne znači da će ta vrsta na duge staze preživjeti. Za nadati se da će pravosudni sustavi iskoristiti Koronu kako bi shvatili tu jednostavnu istinu. ✎

STRUČNI ČASOPIS ZA TRGOVINU

Suvremena trgovina

UDK 339, ISSN 1330-0180, CODEN SUTREE, VOL. 45, BROJ 4

www.suvremena.hr

Uloga prava u stvaranju boljeg poslovnog okruženja

Sudski postupak nakon Korone

Post covid turizam i nove prilike

Sedam strateških pitanja za budućnost turizma

EuroCommerce: Neujednačenost u e-trgovini

Poslovna komunikacija i umjetna inteligencija

Ekološka osviještenost mladih potrošača u RH

Značaj i budućnost sajмова

Gerilsko komuniciranje

Budućnost tekstilne industrije

Ekološka funkcija ambalaže

Ozljede i izostanci s rada

Tema broja:

**Pravni
aspekti u
trgovini**

Covid 19 i promjene u ponašanju potrošača